

FINNUGOR ÉS SZKÍTA EREDET - EGY ÉS UGYANAZ?

HORVÁTH CSABA-BARNABÁS *

(Kivonat)

Az alábbi írás egy olyan kutatás eredményeit foglalja össze, amely a legújabb genetikai statisztikai adatoknak a régészet és a történeti nyelvészet általánosan elismert eredményeivel való kombinálásából született. Eredményeképpen egy olyan, radikálisan új foratókönyv rajzolódik ki az uráli nyelvcsalád földrajzi eredetéről, amely amellet, hogy a bronzkori Észak- és Kelet-Európa, valamint Közép-Ázsia és Nyugat-Szibéria történelméről is egy új képet ad, a magyarság eredetét is új megvilágításba látszik helyezni oly módon, hogy a jelek szerint a finnugor nyelvek a Kárpátok és az Altaj közti sztyeppövezet nagy részére is kiterjedhettek a szkíta-szarmata időkben.

Kulcsszavak: uráli nyelvcsalád, finnugor nyelvek, a magyarság eredete, genetikai, régészeti és nyelvészeti adatok, Afanaszjevo kultúra.

A tanulmány vázlat:

Az uráli nyelvcsalád újragondolása

A szkíták mint finnugorok?

A magyar nyelv fennmaradásának magyarázata – ugor-török kétnyelvűség a Hun Birodalomban?

*

Bevezető

Az alábbi esszé e sorok írójának az *Asia Pacific Journal of Advanced Business and Social Studies* folyóiratban angol nyelven megjelent, „Reconsidering the geographic origins based on synthesis of archaeological and linguistic evidence and the newest results in genetics – a Finno-Scythian hypothesis” című tanulmányának magyar nyelvű, kisebb kiegészítésekkel bővített kivonatát képezi, röviden foglalva össze a tanulmányban a finnugor nyelvek eredete kapcsán megfogalmazott következtetéseket, és a szkíta kultúrára valamint a magyarság eredetére vonatkozóan ebből következő megállapításokat. A tanulmány a legfrissebb genetikai adatoknak a régészeti és nyelvészeti adatokkal való kombinálásával igyekszik meghatározni az uráli nyelvcsalád földrajzi eredetét, és végeredményben nem csak az uráli nyelvcsaládot illetően jutott az eddigi elképzelésektől lényegesen eltérő következtetésekre, de ezen keresztül a magyarság eredete kapcsán is egy meglepő foratókönyv kezd kirajzolódni.

Genetikai szempontból a kutatás fókuszában az Y-kromoszóma DNS-ének mutációi állnak. Mivel ez csak egy szülőtől öröklődik, így az egész emberiséget lefedő hatalmas családfát alkot. E családfa egyes leszármazási ágait haplocsoportoknak nevezzük. Egy-egy haplocsoportról a következő három adat tudható, mégpedig a földrajzi elterjedése, a létrejöttének ideje és az elhelyezkedése globális családfán belül. A

---

* A szerző: Horváth Csaba-Barnabás PhD: Történelem szakon 2010-ben az ELTE-BTK-n végzett. Doktori fokozatát 2014-ben a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi kapcsolatok doktori iskoláján szerezte. Vendégkutatóként dolgozott Ausztráliában, Kínában, Malajziában, Szingapúrban, Tajvanon. Jelenleg az MTA Selyemút-kutatócsoport munkatársa, ahol fő kutatási területei az Új-Selyemút és a Ming-kori Kína, de emellett korábban kutatásokat végzett a Kaukázus-vidéke és Karélia etnodemográfiai arculatának változásáról is, melyek eredményei szintén a Dél-Kelet Európa folyóiratban kerültek publikálásra.

különbféle haplocsoportok e három ismertető jegyének feltérképezésével és egymással való összevetésével vándorlási mintázatok térképei rajzolódna ki, amelyek földrajzi elhelyezkedése és időpontja is nyomonkövethető. Természetesen ez önmagában nem árulja el, hogy ki milyen nyelven beszélt, vagy milyen kultúrát képviselt. Itt azonban a kapott vándorlási mintázat összevethető a feltérképezett régészeti kultúrák földrajzi és időbeli elhelyezkedésével, valamint a nyelvcsaládok nyelvészek által rekonstruált elágazásainak időpontjaival.

Az uráli nyelvcsalád újragondolása

Az uráli nyelvcsalád, amelynek a magyar nyelv is tagja, három fő ágból áll: A mára mindössze pár nyugat-szibériai népcsoportot magába foglaló szamojédból, a magyart, valamint a nyugat-szibériai hantit és manysit magába foglaló ugorból, és az összes többi uráli nyelvet (a finntől és az észttől kezdve az Volga-Urál vidékének néhány százazres nyelveiig) magába foglaló finn-permiből. E három ág olyan nagy nyelvi távolságra áll egymástól, amelyet a germán, a szláv, illetve az újlatin nyelveknek az indoeurópai nyelvcsaládon belüli egymástól való távolságához lehet mérni,¹ sőt, egyes vélemények szerint a finn-permi négy fő ága, a balti-finn, a mari, a mordvin és a permi, illetve az ugor két ága, a magyar és az obi-ugor közti távolságok is elég nagyok ahhoz, hogy ezeket is önálló ágak tekintsük, így nem három, hanem hét nagy ágra osztva a nyelvcsaládot. Mindez mutatja, hogy a nyelvcsalád kis lélekszáma ellenére egymástól nagy mértékben különböző nyelvek halmaza, amely így elvben nem zárja ki egymástól akár jelentős mértékben eltérő őstörténeti utak, életformák és földrajzi környezet lehetőségét az egyes ágak számára. A „finnugor” kifejezés a finn-permi és az ugor összefoglaló elnevezése, mivel a legtöbb elemzés valamivel kisebbnek találja e két főág közti távolságot, mint a köztük és a szamojéd közt fennállót, noha ebben a kérdésben sem teljes a konszenzus.

A genetikai, régészeti és nyelvészeti adatok alapján a tanulmányban kirajzolódó végkövetkeztetés, hogy az uráli nyelvcsalád terjeszkedését valójában a Jamna, az Afanaszjevo, a zsinegdízszes kerámia, és az Andronovo kultúrák alkotta demográfiai komplexum vitte végbe. E kultúrák (megjelenésre egybehangzóan europid jellegű) népességeinek egymásból származását az Y-DNS haplocsoportjainak elterjedési mintázatai mellett az elmúlt években régészeti csontleletekből vett DNS minták elemzésével is sikerült megerősíteni. A komplexumot alapvetően az R1a-M417 és az R1b-Z2106 haplocsoportok jelenléte határozza meg. A leszármazási láncolat a következő: A komplexum kiindulópontját a Duna és az Urál-folyó közti sztyeppéket Kr.e. 3300-2600 közt uraló kora-bronzkori földművelő és pásztorkodó Jamna kultúra adta. Ebből ágazott le Kr.e. 3000 körül a kelet felé a sztyeppövezetben egészen az Altaj-hegység vidékéig elvándorló, és ott megtelepedő nomád pásztorkodó Afanaszjevo kultúra,² valamint nagyjából ugyanekkor a Jamna kultúra területéről észak-északnyugati irányba egy legyező ágaihoz hasonlóan kiterjedő, a Skandináviától és Észak-Németországtól Lengyelországon át a Volgáig kiterjedő lombos- és vegyes erdőségeket benépesítő bronzkori földművelők zsinegdízszes kerámia kultúrája.³ Kr.e. 2000 körül aztán ez utóbbiból vált le, és rajzott ki kelet-délkelet felé a közép-ázsiai sztyeppéket a Volgától az Altajig és a Pamírig benépesítő sztyeppi nomád Andronovo kultúra,⁴ amely itt az Afanaszjevo kultúra népességét is magába olvasztotta. Ráadásul e demográfiai komplexum ágai szétválásának időpontjai pontosan egyeznek az uráli nyelvcsalád nagy ágai szétválásának nyelvészek által következtetett időpontjaival: Kr.e. 3000, a zsinegdízszes és az Afanaszjevo kultúráknak a Jamnából való kiválása megegyezik a finnugor és a szamojéd nyelvek egymástól való szétválásának nyelvészek által becsült időpontjával, és az Andronovo kultúrának a zsinegdízszesből való kiválása Kr.e. 2000 körül megegyezik a finn-permi és az ugor ág egymástól való különválásával. Ily módon az a meglepő forgatókönyv rajzolódik ki, miszerint a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppék Jamna kultúrája képviselte volna az uráli ősnyelvet, az ebből kelet-felé kiszakadó és az Altaj környékén megtelepedő Afanaszjevo kultúra a szamojédot, a zsinegdízszes kerámia formájában az észak-európai alföld germánok és szlávok előtti földművelő népessége a finnugor ősnyelvet, majd az ugor kiválása után a finn-permit, az innen keletre szakadó közép-ázsiai sztyeppi nomád Andronovo kultúra pedig a magyart is magába foglaló ugor nyelveket. A későbbiekben kimutatható e kultúrák népessége egy részének kirajzása a tőlük

¹ Csepregi, M. (Ed.). (1998). *Finnugor kalauz*. Panoráma.

² Anthony, David W.: The Horse, the Wheel, and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World pp. 307-311

³ Haak, W., Lazaridis, I., Patterson, N., Rohland, N., Mallick, S., Llamas, B., ... & Fu, Q. (2015). Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe. *Nature*, 522(7555), 207.

⁴ Allentoft, M. E., Sikora, M., Sjögren, K. G., Rasmussen, S., Rasmussen, M., Stenderup, J., ... & Malaspinas, A. S. (2015). Population genomics of bronze age Eurasia. *Nature*, 522(7555), 167.

közvetlenül északra elterülő tajga- és tundraövezetbe, ahol ma az északi finnugor és szamojéd népek élnek, az uráltól nyugatra élő finnugor népek körében pedig ma is jelentős arányban van jelen az R1a-M417 haplocsoport.

Így festene tehát valójában az uráli nyelvcsalád eredete? Ha igen, akkor valami gyökeresen másról van szó, mint ahogyan azt eddig elképzeltük. Hogyan juthattunk erre a következtetésre? Ahogy a rohamos ütemben bővülő genetikai adatbázisoknak köszönhetően egyre pontosabban rajzolódna ki előttünk az ilyen mintázatok, úgy szűkül egy-egy kérdés lehetséges válaszainak száma, hiszen a kirajzolódó vándorlási hullámok száma véges, földrajzi és időbeli elhelyezkedésük pedig behatárolt, így igen alacsonyra csökken az egyes kérdésekre potenciális válaszul szolgáló opciók száma. Olyannyira, hogy a felvázolt forgatókönyvön kívül csak egyetlen másik lehetséges opció maradt az uráli nyelvcsalád eredetére: a Kr.e. 2100 körül Kelet-Szibéria felől a Szejma-Turbino kultúrával a tajgaövezetben érkezett bevándorlási hullám, és általában az N-TAT, valamint az N-L666 haplocsoportokat szokás hozzá kötni. (A korábban az uráli nyelvű népségek képviselőjének tartott fésűs kerámia kultúra azért zárható ki, mert a genetikai adatok szerint ennek népességét döntő részben felváltották a zsinédíszes és a Szejma-Turbino kultúra népségei.) Itt érdekes szempont, hogy miután a Kr.e. 4.-2. évezredben csak ez a két nagyobb népmozgás mutatható ki a Balti-tenger és az Altaj közti területeken, és e területek jelenlegi lakossága is döntő részben az ekkor beérkezett népségekből származik. Vagyis kizárólag e két népmozgás, (a Jamna-Afanaszjevo-Zsinédíszes-Andronovo demográfiai komplexum, illetve a Szejma-Turbino kultúra) valamelyike hozhatta létre az uráli nyelvcsaládot, a kérdés az, hogy melyik. Ennek kapcsán további érdekes szempont, hogy ez egyszersmind kizárja a legelterjedtebb uráli őshaza-elképzelés, az Urál-környéki őshaza lehetőségét, hiszen a Szejma-Turbino kultúra az Altaj-vidékről, míg a Jamna-Afanaszjevo-Zsinédíszes-Andronovo komplexum a mai Ukrajnából indult ki. Vagyis Urál-környéki őshaza nem lehetett, csak ukrainai vagy Altaj-vidéki.

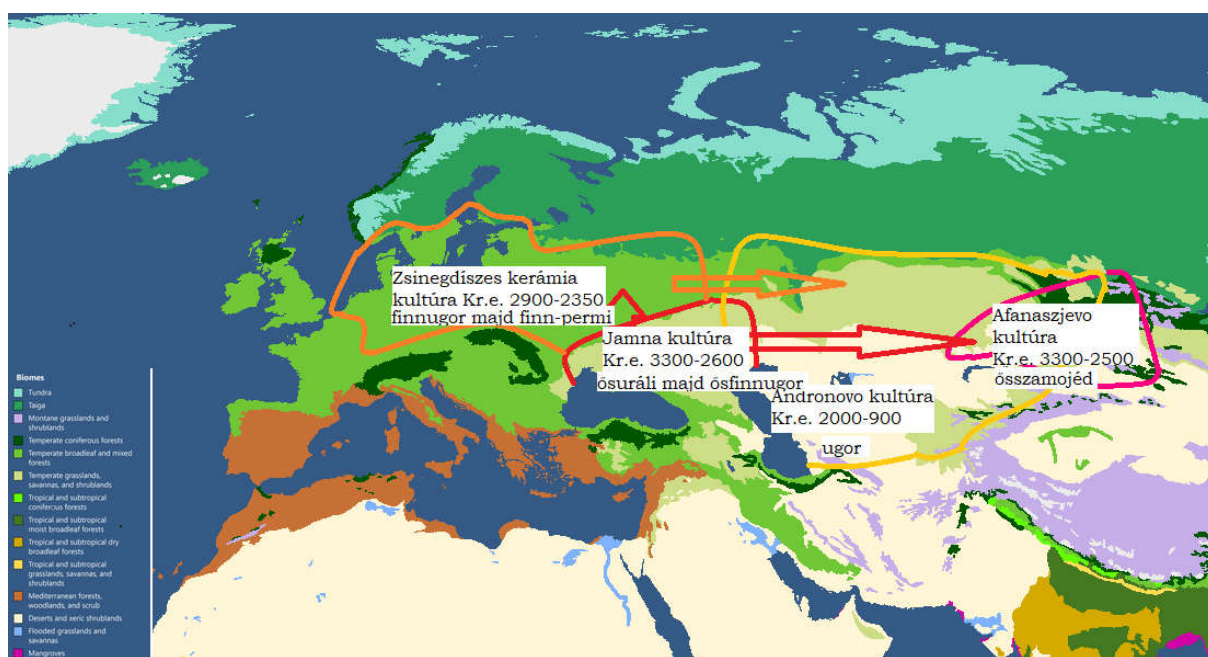
A Szejma-Turbino forgatókönyvet viszont kizárni látszik, hogy a Szejma-Turbino sírok csak nagyjából a Kazany-Nyizsnyij-Novgorod-Petrozavodszk vonalig terjedtek el ki, ettől nyugatabbra és délnyugatabbra nem, és a nagyobb népmozgást jelző szibériai és kelet-ázsiai autoszomális genetikai típusok elterjedésében is ugyanez a vonal jelez éles határt.⁵ Vagyis ez nem magyarázza a vonaltól nyugatra és délnyugatra élő finnugor népek létezését, ami annál is inkább problémát jelent, mert az északkelet-európai finn-permi népesség többsége a kora-középkorig e vonaltól délnyugatra élt. Ez a vonal ugyanakkor egyezik az N-L666 elterjedésének határaival is. Úgy tűnik, az N Európában előforduló másik ágának az N-TAT-nak e vonaltól nyugatra és délnyugatra elhelyezkedő alcsoportjai ezekre a területekre nem vittek magukkal sem kulturális változásokat (Szejma-Turbino temetők hiánya), sem pedig nagyobb népességet (a szibériai autoszomális típus hiánya), így esélyes, hogy egy korábbi őslakosság visszamaradt maradványai lehetnek. Ezt erősíti az a tény is, hogy az N-TAT két, a vonaltól nyugatra elterjedt népesebb alcsoportját időbeli törésvonal is elválasztja a Szejma-Turbino terjeszkedéstől: Ezek egyike, az N-Z1934 már 100 évvel a Szejma-Turbino migráció megindulása, és azt fémjelző N-L666 alcsoport, az N-Y3195 utolsó közös őse előtt költözött a kérdéses határvonaltól nyugatra eső területekre, és kezdett el már ott tovább ágazni szét. Vagyis az időutazás képessége híján aligha lehetett a Szejma-Turbino kultúra örökségének továbbvivője, hisz már annak létrejötte előtt elköltözött az adott területről, ami abból is látszik, hogy az N-Y3195 nem követte ezeket a területekre, és a Nyizsnyij-Novgorodot érintő hosszúsági kör a későbbi évszázadokban is éles kulturális határvonalat jelentett a térségben. A másik legelterjedtebb N-TAT alcsoport, az N-VL29 utolsó közös őse pedig a Szejma-Turbino kultúra vége után 300 évvel, és saját létrejötte után 500 évvel élt. Hogy ebben az időhétágban merre járt, nem tudhatjuk. Csak ekkor bukkan fel, és kezdett szétágazni a határvonaltól több száz kilométerre nyugatra fekvő területeken, ahol is az autoszomális típusok és a Szejma-Turbino-temetők elterjedése szerint megjelenését nem kísérte nagyobb tömegű népesség keletről való beáramlása, így az is könnyen elképzelhető, hogy egy korábbról ott maradt őslakos maradványról van szó, de ha keletről jött is, nagyobb népmozgás régészeti és autoszomális nyomai híján csak egy, a helyi népességbe gyorsan beolvadó, majd később annak részeként szaporodó, apró töredéket jelenthetett, így pedig nyelvváltáshoz elegendő hatása aligha lehetett.⁶

A lehetséges opciók leszűkülésével ezt a forgatókönyvet igazolja, hogy a zsinédíszes kerámia területére déli irányból később érkezett vándorlások jelei mutathatóak ki a germán és a balto-szláv törzsterületeken, a

⁵ Tambets, K., Yunusbayev, B., Hudjashov, G., Ilumäe, A. M., Rootsi, S., Honkola, T., ... & Litvinov, S. (2018). Genes reveal traces of common recent demographic history for most of the Uralic-speaking populations. *Genome biology*, 19(1), 139.

⁶ YFull-Y-Chr Sequence Interpretation Service (2019). *YTree v7.06.01* <https://www.yfull.com/tree/>

germán esetében az R1a-L664, az R1ab-Z19 és a Q-M804,⁷ balto-szláv esetében pedig az R1a-M458 és I-Y3120 haplocsoportok formájában. Ha a germán és a balto-szláv nyelveket csak ezek a későbbi vándorlások hozták be, akkor a zsinégdiszes kultúra aligha lehetett más, mint finnugor. Ez a forgatókönyv azt is jelenti ugyanakkor, hogy az uráli nyelven beszélő legészakibb, ma is többségében az N haplocsoporhoz tartozó népei eredetileg más, vélhetően paleoszibériai nyelveken beszéltek, és csak átvétel útján vették fel jelenlegi finnugor és szamojéd nyelveiket, ami igazolni látszik Pusztay János nyelvészeti következtetéseit a szamojéd és obi-ugor nyelvekben jelenlévő paleoszibériai nyelvi szubsztrátumra (korábban ott beszélt nyelv nyomaira) vonatkozóan. Kalevi Wiik nyelvészeti kutatásai ugyanakkor a germán és a szláv nyelvekben mutattak ki finnugor szubsztrátumot, erősítve azt a feltevést, hogy a jelenlegi szláv és germán területek nagy részének őslakossága e nyelvek elterjedése előtt finnugor lehetett.

Önmagában annak lehetősége, hogy az uráli nyelvcsalád őshazája valamilyen formában valahol Kelet-Európában lehet, már többször is felmerült többek között Kalevi Wiik, Pusztay János, Ago Künnap és László Gyula részéről is,^{8,9,10,11} de a genetikai adatok jelenlegi feldolgozottságára volt szükség egyrészt ahhoz, hogy ez ennyire konkrétan beazonosítható legyen, másrészt ahhoz, hogy világossá váljon, hogy a belső-ázsiai Afanaszjevo és Andronovo kultúrák is ezzel egy népeiséget alkottak.

Az uráli őshazát a fekete-tengeri sztyeppékre helyezve a hipotézis ellentmond az indoeurópai őshaza elhelyezkedésére vonatkozó legközkedveltebb elméletnek, Marija Gimbutas kurgán-elméletének, ugyanakkor egybecseng Colin Renfrew-nak az indoeurópai őshazát Anatóliába helyező elméletével, mely kérdést bővebben a Nyugat-Európa preindoeurópai nyelvcsaládjait azonos módszertannal feltérképező tanulmányomban (link hyperlinkhez: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/12398/11990>) tárgyalom.

A szkíták mint finnugorok?

Mivel jár mindez a magyarság eredetére nézve? A fentiekben arra jutottunk, hogy az uráli nyelvcsalád ugor ága, amelybe a magyar is tartozik, vélhetően eredetileg az Andronovo kultúra nyelvét adta. Az Andronovo kultúra viszont magyar szempontból azért különösen érdekes, mert tudományos konszenzus áll

⁷Horvath, C. B. (2019) Redefining Pre-Indo-European Language Families of Bronze Age Western Europe: A Study Based on the Synthesis of Scientific Evidence From Archaeology, Historical Linguistics and Genetics. *European Scientific Journal*, Vol 15, No 26

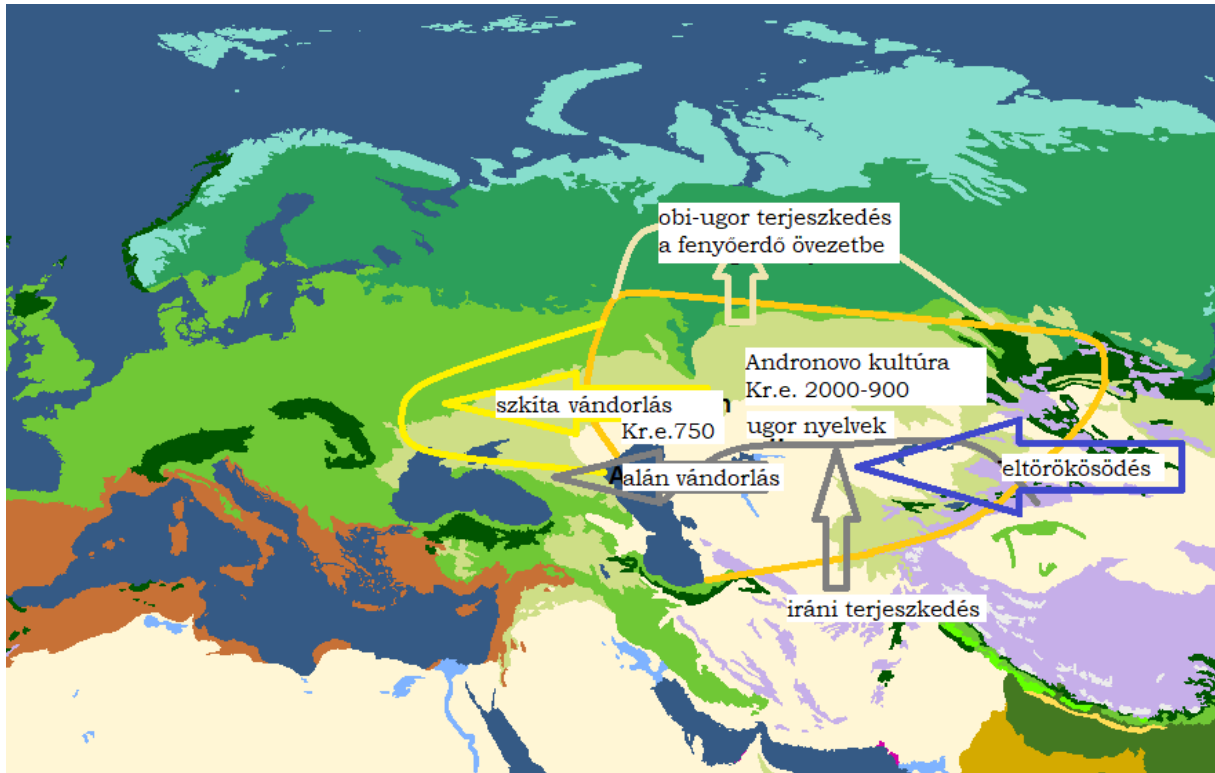
⁸László Gy. (1961). *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai: a finnugor őstörténet régészeti emlékei a Szovjetföldön*. Akadémiai K.

⁹Pusztay J. (2011). *Gyökereink: A magyar nyelv előtörténete; Milyen áfium ellen kell orvosság?*. Nap.

¹⁰Wiik, K., & Kádár, G. (2008). *Az európai népek eredete*. Nap Kiadó.

¹¹Künnap, A. (1998). *Breakthrough in present-day Uralistics*. University of Tartu.

fenn arról, hogy ez a kultúra képviselte a szkíták közvetlen őseit, akik (az egy változatokat képviselő származatokat is beleértve) a közép-ázsiai törzsterület mellett Kr.e. 750-től a hun hódításig uralták a Duna és a Volga közti sztyeppéket is. Így nehezen elkerülhetőnek látszik az a következtetés, hogy eredetileg legalábbis maguk a szkíták is finnugor, konkrétan ugor nyelvűek voltak. A főszó tudomány a szkítákat általában iráni nyelvűként tartja számon. Azonban a szkíta térség iráni nyelvű mivolta csak a Kaszpi-tengert, az Aral-tavat és a Balhas-tavat összekötő vonaltól délre dokumentált, az ettől északra fekvő területeken, az európai sztyeppéket is beleértve pusztán néhány személynév mutat erre, amely viszont könnyen jelezhet pusztán kulturális hatást is. E vonaltól északra az első igazoltan iráni nyelvű nép, az alánok csak a Kr.u. 4. században jelennek meg, és valószínűleg az e vonaltól délre élő masszagéták és/vagy ászik leszármazottai.

Hogy a szkíták milyen mértékben váltak iráni nyelvűvé, vagy milyen mértékben nem, annak eldöntéséhez ismét segítségünkre siet, hogy a genetikai adatok alapján kirajzolódó vándorlási mintázatok itt is leszűkítik a lehetséges opciók számát: A fenti okokból a területre iráni nyelvek az Andronovo kultúrát eredetileg megalapító, Európából érkező vándorlással nem jöhettek, hiszen az a jelek szerint finnugor nyelvű volt. A genetikai adatok alapján beazonosított vándorlási mintázatok szerint az Altaj, a Pamír és a Volga közti közép-ázsiai térségben ezen kívül a kérdéses időszakban csak egy ilyen nagy mértékű vándorlási hullám zajlott le, délről, az Iráni-fennsík felől a J2 haplocsoport által fémjelzett vándorlások több hulláma, az Andronovo kezdete előtti és utáni időkben egyaránt, így az iráni nyelvek kizárásos alapon csak ezzel érkezhettek. A Kaszpi-Aral-Balhas vonaltól északra azonban nem látjuk ennek nyomait. A J2 Volga-Káma vidékén előforduló változata nem azonos az Irán felől érkezett, J2a-L26¹² ággal, hanem nyugati, európai eredetű, Európába pedig Anatóliából a Balkánon át érkezett J-L283-as alcsoportja.¹³ Így tehát Kelet-Európa sztyeppi eredetű népei körében nem látunk olyan genetikai nyomokat, amely számottevő iráni eredetű népesség a szkíta időkben történt, ókori beáramlására utalna. Ez viszont azt valószínűsíti, hogy a Kaszpi-Aral-Balhas vonaltól északra élő területeket nem, vagy csak kis mértékben érintette az iranizáció, és az ott élő szkíták közt egészen a török nyelvek megjelenéséig megőrizhették többségi helyzetüket az ugor nyelvek. Ha pedig ez így történt, akkor a magyar nyelv leginkább ezek kései túlélő leszármazottja lehet.

¹² LIU Shuhu, NIZAM Yilihamu, RABIYAMU Bake, ABDUKERAM Bupatima, and DOLKUN Matyusup, "A study of genetic diversity of three isolated populations in Xinjiang using Y-SNP." *Acta Anthropologica Sinica*, 2018, 37(1): 146-156.

¹³ YFull-Y-Chr Sequence Interpretation Service (2019). *YTree v7.06.01* <https://www.yfull.com/tree/>

A magyar nyelv fennmaradásának magyarázata – ugor-török kétnyelvűség a Hun Birodalomban?

Hogy a genetikai adatok leszűkítik a lehetséges opciók számát, az a sztyeppe eltörökösödése kapcsán is a segítségünkre lehet. A hunok megjelenéséig demográfiai szempontból élesen ketté osztotta a sztyeppöveget az Altaj vonala: Ahogy láthattuk, az ettől nyugatra fekvő, nyugat-eurázsiai sztyeppén európai eredetű népesség volt domináns, az ettől keletre fekvő, mongóliai és mandzsúriai sztyeppéken pedig kifejezetten távol-keleti eredetű genetikai leszármazási ágakat találunk. Harmadik, köztes eredetű csoport nincs, csak e kettőnek, az európainak és a távol-keletinek későbbi keveredései. A török nyelvek így kizárásos alapon csak a távol-keleti eredetű népességhez köthetőek. A török nyelvek megjelenését az Altajtól és a Tien Santól nyugatra fekvő nyugat-eurázsiai sztyeppéken nagyjából a hun hódítás idejére vagy kicsit későbbre, a Kr.u. 3.-6. századra teszi ma a főszdrú tudomány és saját kutatásaim sem jutottak olyan következtetésekre, amelyek ennek ellentmondának. Ugyanakkorra tehető a mongolid jegyek első felbukkanása a nyugat-eurázsiai sztyeppövegetben, és kelet-ázsiai haplocsoportok, úgymint Q-L715 és C-M130 első jelentősebb megjelenése is a térségben. E változások minden jel szerint egyazon folyamatnak különféle megnyilvánulásai: A kelet-eurázsiai sztyeppe mongolid megjelenésű, a vélhetően török nyelvű népességének jelentős számban történő benyomulása a nyugat-eurázsiai sztyeppe europid megjelenésű, és mint az előbbiekből következik, vélhetően ugor nyelvű, az R1a-Z93, R1a-Z280, R1b-Z2106 és R1b-M478 haplocsoportok által meghatározott népessége közé. Azonban itt azt az érdekes ellentmondást láthatjuk, hogy bár a török nyelvek legkésőbb a Kr.u. első évezred végére egyeduralkodóvá válnak a nyugat-eurázsiai sztyeppövegetben, addig a lakosság fizikai megjelenését tekintve az e nyelveket minden jel szerint elterjesztő mongolid népesség mindvégig kisebbségben marad, és a területen egészen a 13. századi mongol hódításig europid többség a meghatározó. Ezzel összhangban az európai eredetű R1a-Z93, R1a-Z280, R1b-Z2106 és R1b-M478 haplocsoportok a mai napig többséget alkotnak számos sztyeppi török népcsoport körében. Mindez azt mutatja, hogy a török nyelvek elterjedése a nyugat-eurázsiai sztyeppén elsősorban nem népességcsere, hanem nyelvcsere révén zajlott le: Az europid megjelenésű, az R1a-Z93, R1a-Z280, R1b-Z2106 és R1b-M478 haplocsoportok által meghatározott, valószínűleg ugor nyelvű, számszerű többségét mindvégig megőrző őslakosság átvette a számszerűleg kisebbségben lévő, az új, vegyes társadalomban vélhetőleg a harcos arisztokrácia pozícióját elfoglaló, keletről érkezett, mongolid megjelenésű, a Q-L715 és C-M130 haplocsoportok által meghatározott, török nyelvű népesség nyelvét. Hasonló nyelvcserek (gall-> latin, brit-> angolszász, kecsua->spanyol, berber->arab, stb) forgatókönyvéből kiindulva nagyon valószínű, hogy a nyelvcsere teljes lezajlása évszázadokat vett igénybe, és a népesség széles rétegei még sokáig használták eredeti, ugor nyelvüket a lingua franca szerepét átvett, és a katonai arisztokrácia nyelvének szerepét játszó török mellett.

És itt érkezünk el a tanulmány talán legérdekesebb következtetéséhez, a magyar nyelv kérdéséhez: Ismert, hogy bizánci források megemlékeznek a honfoglaló magyarság kétnyelvűségéről. A honfoglaló elit legalábbis részbeni ogur-török nyelvűségéről számos emlék tanúskodik. Ugyanakkor nem csak a honfoglaló magyarság körében találunk ogur-török kétnyelvűségre utaló jeleket, hanem korabeli, ma ogur-törökként számontartott népek körében is akadnak jelei egy nem-török, és nem-iráni nyelv jelenlétének: Arab forrásokban a kazárok nyelvéről olvashatunk olyat, miszerint az sem nem török, sem nem iráni, és a világ semmilyen más nyelvvel nem rokon, és hogy a volgai bolgárok közt is előfordul egy ehhez hasonló nyelv, holott tudjuk, mindkét nép elitje török nyelvű volt.¹⁴

A fenti megállapítások összegzéseként arra a következtetésre juthatunk, hogy a Duna és a Volga közti sztyeppe lakossága körében a keleti betelepülők által a hun hódítástól kezdve behozott török nyelvek csak évszázadok elteltével váltották fel teljesen a számszerű többségét mindvégig megőrző szkíta őslakosság ugor nyelvét vagy nyelveit. Így vonható le az a következtetés, hogy a Hun Birodalom társadalma a egy olyan sajátos vegyesvállalkozás lehetett, ahol a harcos arisztokrata réteget nagyjából a keletről érkezett, mongolid megjelenésű, török nyelvű ázsiai hun népcsoport adta, míg a népesség többségét továbbra is az europid megjelenésű, ugor nyelvű szkíta őslakosság tette ki. Hasonló példákat a világ számos pontján láthatunk, a Hódító Vilmossal érkezett francia ajkú normannoknak a középkori Angliában játszott szerepétől kezdve a svéd-viking varágoknak a Kijevi Ruszban játszott szerepén keresztül a mandzsuknak a Csing-kori Kínában játszott szerepéig bezárólag.

A valószínűleg még kizárólag a régi, ugor nyelvet beszélő jazigok betelepülését követően vélhetően több hullámban is ennek a kétnyelvű sztyeppi népességnek érkeztek különböző hullámok a Kárpát-medencébe, a hunokkal érkező hullámtól kezdve a László Gyula által kutatott griffes-indásokon keresztül az 896-os honfoglalás népéig. Végeredményben pedig a Kárpát-medence jelentheti a sztyeppének azt az eldugott

¹⁴ Golden, P. B., & Hriban, C. (2011). *Studies on the Peoples and Cultures of the Eurasian Steppes*. Ed. Acad. Române.

szegletét, ahol végül a szkíták régi ugor nyelve kerekedett felül és maradt fenn, míg a Kárpátoktól keletre végbement a teljes nyelvcsere és a török jutott egyeduralgoló helyzetbe. Mi lehetett ennek az oka? Értelemes okok között említhetjük a Kárpát-medence viszonylagos elszigeteltségét a sztyeppövezeten belül, és azt is, hogy elhelyezkedése a sztyeppi folyosó nyugati végpontjában a keletről érkező eltörökösödés epicentrumától a lehető legmesszebb fekvő sarkát képezi ennek a zónának. Hozzájárulhatott még a régi nyelv fennmaradásához, hogy ide már nem terjedt ki az ogur-török nyelvű népeket a besenyőktől kezdve az európai sztyeppén felváltó köztörök nyelvű népek hódítása, akik keletebből érkezve minden bizonnyal az eltörökösödésnek már egy előrehaladottabb fázisát képviselték, noha korabeli források szerint megjelenésre még mindig alapvetően europidok voltak. Itt kiemelhető, hogy a köztörök nyelvek elterjedésével egyidőben tűnnek el a forrásokból a kétnyelvűségekre utaló megjegyzések, és hogy Julianus barát is az utolsó megmaradt ogur-török nyelvű nép, a volgai bolgárok földjén találta meg a magyar nyelv utolsó, keleten maradt beszélőit. Paradox módon a régi nyelv felülkerekedéséhez hozzájárulhatott még a Szent István-i fordulat is, hiszen az addig az eltörökösödés útján járó elitet letérítette erről az irányról, elvágta az eltörökösödés előrehaladottabb fokán álló sztyeppékhez kötődő kulturális szálakat, a török helyett a latint téve az érdeklődés középpontjába, ezáltal megszüntetve a nyelvcsere irányuló nyomást.

Ez volna tehát a végkövetkeztetés. Hogy sok eddigi elképzelésnek ellentmond, kétségtelen. Ugyanakkor több kérdést válaszol meg, mint a hagyományos szemlélet. Illetve a tények, amelyekre e hipotézis támaszkodik, olyan kérdéseket vetnek fel a hagyományos szemlélet számára, amelyekre az még adós a válasszal: Ha a finnugor nyelvek valóban a Szejma-Turbino vándorlással érkeztek volna Európa északkeleti részébe, akkor mi magyarázza, hogy a finn-permi népek nagy része még a kora-középkorban is a Szejma-Turbino jegyeket mutató temetők és a szibériai és kelet-ázsiai autoszomális típusok szignifikáns mértékű elterjedésének határán kívül, attól délnyugatra helyezkedett el? Amennyiben a zsinagógás kerámia kultúrája valóban a germán és a balto-szláv nyelveket jelentené, akkor kiket képviseltek az erre a területre később délről, éppen a germán és a balto-szláv törzsterületekre összpontosulva bevándorló népségek? Ha a Szejma-Turbino népség képviselte volna az eredeti uráli nyelveket, akkor hogy kerülnek az uráli nyelvekbe éppen ezekben az északi térségekben korábban ott beszélt paleoszibériai nyelv vagy nyelvek Pusztyai János által kimutatott nyomai?

Irodalom

- Aikio, A. 2014. The Uralic-Yukaghir lexical correspondences: genetic inheritance, language contact or chance resemblance?. *Finnisch-ugrische Forschungen* 62 (2014): 1-3.
- Allentoft, M. E., Sikora, M., Sjögren, K. G., Rasmussen, S., Rasmussen, M., Stenderup, J., ... & Malaspinas, A. S. 2015. Population genomics of bronze age Eurasia. *Nature*, 522(7555), 167.
- Ammianus Marcellinus Roman History Book XXXI. II. 12
- Anthony, D.W. 2010. The Horse, the Wheel, and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World
- Birgisson, B. 2014. *Den svarte vikingen*. Spartacus.
- Cartographia 1991. *Történelmi világtalasz*. Kartográfiai Vállalat Budapest. p. 107.
- Csepregi, M. (Ed.). 1998. *Finnugor kalauz*. Panoráma.
- Duggan, A. T., Whitten, M., Wiebe, V., Crawford, M., Butthof, A., Spitsyn, V., ... & Pakendorf, B. (2013). Investigating the prehistory of Tungusic peoples of Siberia and the Amur-Ussuri region with complete mtDNA genome sequences and Y-chromosomal markers. *PLoS one*, 8(12), e83570.
- Dümmerth, D. 1977. *Az Árpádok nyomában*.
- Eupedia 2019 a. Corded Ware Culture. *Eupedia* https://www.eupedia.com/genetics/corded_ware_culture.shtml Accessed 16.07.2019
- Eupedia 2019 b. Yamna Culture. *Eupedia* https://www.eupedia.com/genetics/yamna_culture.shtml 16.07.2019
- Gamkrelidze, T. V., & Ivanov, V. V. 2010. *Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and Proto-Culture. Part I: The Text. Part II: Bibliography, Indexes* (Vol. 80). Walter de Gruyter.
- Gimbutas, Marija 1970. "Proto-Indo-European Culture: The Kurgan Culture during the Fifth, Fourth, and Third Millennia B.C.", in Cardona, George; Hoenigswald, Henry M.; Senn, Alfred (eds.), *Indo-European and Indo-Europeans: Papers Presented at the Third Indo-European Conference at the University of Pennsylvania*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, pp. 155–197.

- Guardado-Estrada, M., Juárez-Torres, E., Medina-Martínez, I., Wegier, A., Macías, A., Gómez, G., ... & Berumen, J. 2009. A great diversity of Amerindian mitochondrial DNA ancestry is present in the Mexican mestizo population. *Journal of human genetics*, 54(12), 695.
- Györffy, G. 1986. Napkelet felfedezése. *Julianus barát és a Napkelet felfedezése. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta GYÖRFFY GYÖRGY. Budapest*, 27-40.
- Haak, W., Lazaridis, I., Patterson, N., Rohland, N., Mallick, S., Llamas, B., ... & Fu, Q. (2015). Massive migration from the steppe was a source for Indo-European languages in Europe. *Nature*, 522(7555), 207.
- Hajdú, P. 1962. *Finnugor népek és nyelvek*. Gondolat.
- Hay M. 2017. Haplogroup R1b. *Eupedia* https://eupedia.com/europe/Haplogroup_R1b_Y-DNA.shtml 16.07.2019
- 2018 a. Haplogroup N1c. *Eupedia* https://eupedia.com/europe/Haplogroup_N1c_Y-DNA.shtml 16.07.2019
- 2018 b. Haplogroup R1a. *Eupedia* https://eupedia.com/europe/Haplogroup_R1a_Y-DNA.shtml 16.07.2019
- Horváth, C. B. 2014. The story of two northward migrations origins of Finno-Permic and Balto-Slavic languages in northeast Europe, based on human Y-chromosome haplogroups 337. *European Scientific Journal*.
- Horvath, C. B. 2015. R1A SUBCLADES AND BRONZE AGE MIGRATIONS ON THE EURASIAN STEPPES. In *3rd Eurasian Multidisciplinary Forum, EMF 2015 19-21 October, Tbilisi, Georgia* (p. 195).
- Illumäe, A. M., Reidla, M., Chukhryaeva, M., Järve, M., Post, H., Karmin, M., ... & Ekomasova, N. (2016). Human Y chromosome haplogroup N: a non-trivial time-resolved phylogeography that cuts across language families. *The American Journal of Human Genetics*, 99(1), 163-173.
- International Society of Genetic Genealogy 2019. Haplogroup N Tree *International Society of Genetic Genealogy* <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1ju7oNjHjMrgMUB1xXmr0EaaL-RctJJ8FreUPM2DzuBY/edit#gid=692817756> 16.07.2019
- Janhunen, J. 2009. Proto-Uralic—what, where, and when. *The quasiquicentennial of the Finno-Ugrian society*, 258, 57-78..
- Karanko, O., László, K., & Kniivilä, I. 1985. *Finn nyelvkönyv: 1.: kezdőknek és középfeladókknak*. Tankönyvkiadó. p. 9.
- Krell, K. S. 1994. *Modern Indo-European homeland hypotheses: A critical examination of linguistic arguments*. University of Ottawa (Canada).
- Kuussaari E. 1935. Map off Finno-Ugric Distribution 900 AD – Map VII. *Historical Maps of Finno-Ugric People*. Complete Uralic World Guide <http://uralica.com/900ad.htm> 16.07.2019
- Lamnidis, T. C., Majander, K., Jeong, C., Salmela, E., Wessman, A., Moiseyev, V., ... & Sajantila, A. 2018. Ancient Fennoscandian genomes reveal origin and spread of Siberian ancestry in Europe. *Nature communications*, 9(1), 5018.
- Laszlo, G. 1978. *A kettes honfoglalás*.
- Lubicz-Lapinski L. & Milewski M. 2019. R1a Project. *Family Tree DNA* <https://www.familytreedna.com/groups/r-1a/about/background> 16.07.2019
- Marchenko, Z. V.; Svyatko, S. V.; Molodin, V. I.; Grishin, A. E.; Rykun, M. P. 2017. "Radiocarbon Chronology of Complexes With Seima-Turbino Type Objects (Bronze Age) in Southwestern Siberia", *Radiocarbon*, 59 (5): 1381–1397
- Martínez-Cortés, G., Salazar-Flores, J., Fernández-Rodríguez, L. G., Rubi-Castellanos, R., Rodríguez-Loya, C., Velarde-Félix, J. S., ... & Rangel-Villalobos, H. 2012. Admixture and population structure in Mexican-Mestizos based on paternal lineages. *Journal of human genetics*, 57(9), 568.
- Mayer, H.E. 1996. South Baltic. *Lituanus -Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*. Volume 42, No. 2 -Summer 1996 ISSN 0024-5089
- Mellaart, James 1958. "The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean". *American Journal of Archaeology*. 62 (1): 9–33.
- Niskanen, M. 2002. The origin of the Baltic-Finns from the physical anthropological point of view. *Mankind Quarterly*, 43(2), 121-154.
- Phylogeographer 2019. Bronze Age Migrations of N Haplogroups to the Baltic via Finland. *Phylogeographer.com* <https://phylogeographer.com/bronze-age-migration-of-n-haplogroups-to-the-baltic-via-finland/> 16.07.2019
- Pounds, N. J. 1990. *An Historical Geography of Europe Abridged Version*. CUP Archive. map 4.3.
- Povilionis V. 2019. Lithuanian DNA. *Family Tree DNA* <https://www.familytreedna.com/public/LithuanianDNA/default.aspx?section=yresults> 16.07.2019

- Quiles C. 2019. R1a-Z280 and R1a-Z93 shared by ancient Finno-Ugric populations; N1c-Tat expanded with Micro-Altai. *IndoEuropean.eu* <https://indo-european.eu/2019/04/r1a-z280-and-r1a-z93-shared-by-ancient-ugric-populations-n1c-tat-expanded-with-micro-altaic/> 16.07.2019
- Quiles, C. 2018. Yamna/Afanasevo elite males dominated by R1b-L23, Okunevo brings ancient Siberian/Asian population. *Indo-European.eu* <https://indo-european.eu/2018/06/yamna-afanasevo-elite-males-dominated-by-r1b-l23-okunevo-brings-ancient-siberian-asian-population/> 16.07.2019
- Renfrew, C. 1990. *Archaeology and language: the puzzle of Indo-European origins*. CUP Archive..
- Salvatori, S. 2016. Bactria-Margiana Archaeological Complex: how terminology hides historical processes. *Trudy Margianskoi Arkeologicheskoi Expeditsii-Pamyatii Viktora Ivanovicha Sarianidi [Transactions of the Margiana Archaeological Expedition-Dedicated to the Memory of Victor Ivanovich Sarianidi]*. *Staryi Sad, Moscow*, 449-460
- Spaudos 2019. Jonas Basanavicius. *Spaudos.lt* http://www.spaudos.lt/Istorija/J_Basanavicius_b.en.htm 16.07.2019
- Spinei, V., & Bădulescu, D. 2003. *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*. Romanian Cultural Institute.
- All maps in this paper are own work by the author of this paper, Csaba Barnabas Horvath, using as background: Terpischores 2012. „Biomes of the World-The 14 biomes of the world according WWF”. Categorized as „Labeled for reuse with modification” by Google https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Biomes_of_the_world.svg 16.07.2019
- Vea M. S. 2017. Hjør. *Avaldsnes, Norway's Oldest Royal Seat*. Nordvegen Historisenter <https://avaldsnes.info/en/informasjon/hjor/> 16.07.2019
- Venkatarmakrishnan, R. 2019. Aryan migration: Everything you need to know about the new study on Indian genetics. *Scroll.in* <https://scroll.in/article/874102/aryan-migration-everything-you-need-to-know-about-the-new-study-on-indian-genetics> 16.07.2019
- Vyčiene, D. 2018: RELATIONSHIPS BETWEEN LITHUANIAN AND BALKAN SCHWEBUNGS-DIAPHONEIE: INTERDISCIPLINARY SEARCH KEY. *Academia.edu* https://www.academia.edu/9177602/RELATIONSHIPS_BETWEEN_LITHUANIAN_AND_BALKAN_SCHWEBUNGS-DIAPHONIE_INTERDISCIPLINARY_SEARCH_KEY 16.07.2019
- Wiik, K. 1997. The Uralic and Finno-Ugric phonetic substratum in Proto-Germanic. *Linguistica Uralica*, 33(4), 258-280.
- Wiik, K., & Kádár, G. 2008. *Az európai népek eredete*. Nap Kiadó.

© DKE 2019

Levél: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)A folyóirat: <http://www.southeast-europe.org>

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) címre. *A cikket a következőképpen idézze:*

Horváth Csaba-Barnabás: Finnugor és szkíta eredet - egy és ugyanaz? *International Relations Quarterly*, ISSN 2062-1973, Vol. 10. No. 3-4. (2019) 9 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*